प्रश्न बैंक एवं ब्लूप्रिन्ट

कक्षा - पूर्वमध्यमा द्वितीय खण्डः

विषयः - पुराणेतिहासः

कोडः - 1019

महर्षि पतंजलि संस्कृत संस्थान भोपाल
क्रमांक 349
28-2-22

डॉ० (श्रीमती) उषा सिंह
शासकीय संस्कृत उ० मा० विद्यालय
विदिशा (म० प्र०)

प्र०1 :- उचित विकल्पं चिनुत - 1×6 = 6

प्र:1 क- पुराणेषु प्राप्यते -

अ- एकेश्वरवादः ब- द्वैतवादः स- भूतेश्वरवादः द- सर्वेश्वरवादः

ख- धृतराष्ट्रः कस्य पिता -

अ- युधिष्ठिरस्य ब- कर्णस्य स- दुर्योधनस्य द- द्रौपदी

ग- कः सूतपुत्रः ?

अ- भीष्मः ब- कर्णः स- विदुरः द- दुर्योधनः

घ- 'अग्निपुराणम्' कथ्यते -

अ- शब्दकोषः ब- विश्वकोषः स- अमरकोषः द- वित्तकोषः

ङ- पुरातनं वेदः वर्तते -

अ- ऋग्वेदः ब- यजुर्वेदः स- सामवेदः द- अथर्ववेदः

च- श्रीमद्भागवतपुराणे कति स्कन्धाः सन्ति ?

अ- नव ब- दश स- द्वादश द- अष्टादश

छ- चतुर्विंशति साहस्त्री वर्तते —

अ- रामायणम् ब- भागवतम् स- महाभारतम् द- पुराणम्

ज- कस्मिन् पुराणे सर्वाधिका श्लोक संख्या -

अ- कूर्मपुराणे ब- स्कन्दपुराणे स- ब्रह्मपुराणे द- श्रीमद्भागवतमहापुराणे

झ- कस्मिन् पुराणे सर्वाः विद्याः प्रदर्शिताः ?

अ- ब्रह्मपुराणे ब- वामनपुराणे स- वराहपुराणे द- अग्निपुराणे

ञ- सम्पूर्ण रामायणे कति श्लोकाः सन्ति ?

अ- २३००० ब- २४००० स- २१००० द- २५०००

त- रामायणे मुख्यरसः कः ?

अ- वीरः ब- शृङ्गारः स- करुणः द- शान्तः

थ- सूतपुत्रः कः ?

अ- विदुरः ब- दुर्योधनः स- कर्णः द- भीष्मः

—x—

इकाई – 2

1×6=6

प्र०2- युग्मेलनं कुरुत -

1- विदुरः	(i) महाभारतम्
2- माण्डव्यऋषिः	(ii) मनुः
3. विदुरनीति	(iii) द्वापरयुग
4- अंबा	(iv) सदाचारः
5- सप्तस्रोतः	(v) आश्रमः
6. धृतराष्ट्रः	(vi) शाल्वः
7 पाण्डुः	(vii) धर्मराजः
8. शान्तनुः	(viii) युधिष्ठिरः
9. सतां आचारः	(ix) भीष्मः
10. स्वायम्भुवः	(x) गांधारी
11. पाण्डुराज्ञः पत्नी	(xi) सुभद्रा
12. अभिमन्योः माता	(xii) शिवः
13. वसुदेवस्य पुत्रः	(xiii) सप्त
14. नीलकण्ठः	(xiiii) कृष्णः
15- कुलपर्वताः	(xiiiii) पाञ्चाली

— × — × —

प्र०3- आम् / न

इकाई - 3

1X6=6

1- अष्टादश पुराणानि सन्ति ।

2. नव पाण्डवाः आसन् ।

3. 'अग्निपुराणम्' महर्षि वेदव्यासेन विरचितम् ।

4. आत्मार्थे पृथ्वीं त्यजेत् ।

5- विदुरः दासीपुत्रः अस्ति ।

6. पुराणपूर्णचंद्रेण श्रुतिज्योत्स्ना प्रकाशिता ।

7. 'अग्निपुराणम्' भारतीयसंस्कृतेः विश्वकोषः अस्ति ।

8. मन्त्रब्राह्मणयोर्वेदनामधेयम् ।

9. हस्तिनापुरस्य अपरः नाम इन्द्रप्रस्थः नास्ति ।

10. युधिष्ठिरस्य अनुजः अर्जुनः नास्ति ।

11. अर्जुनस्य अपरः नाम किरीटी अस्ति ।

12- 'ब्र' अक्षरात् त्रीणि पुराणानि सन्ति ।

13. धर्मार्थकाममोक्षाः इति पुरुषार्थचतुष्टयं मन्यते ।

14- जीवलोकस्य षट्सुखेषु अर्थकरीविद्या नास्ति ।

15- स्वस्थे चित्ते बुद्धयः प्रस्फुरन्ति ।

———— x ————

इकाई – ५

प्र०५- रिक्तस्थान पूरयत- 1×7=7

(सततं , विद्या , विद्यासारं , आशु , पण्डितः , कर्मणः , महामना , विहनन्ति , तपस्विनं , सुकृतं , परोपकारः , व्यासस्य , वंशावल्या , पुरा, एकः

1- यस्य कृत्यं न---- शीतमुष्णं भयं रतिः ।
2. यमर्थान् नापकर्षन्ति स वै---- उच्यते ।
3. निश्चित्य यः प्रक्रमते नान्तर्वसति ---- ।
4- ---- ग्रन्थस्य वक्ता च यः सःपण्डितः उच्यते ।
5. अश्रुतश्च समुन्नद्धो दरिद्रश्च ---- ।
6. यद्यसन्तं---- यदि वा स्तेनमेव ।
7. आक्रोष्टारं निर्दहति ----चास्य विन्दति ।
8. आग्नेय हि पुराणेऽस्मिन् सर्वा---- प्रदर्शिता ।
9. विष्णु कालाग्निरुद्रोऽहं ---- वदामि ते ।
10. सुलभा पुरुषा राजन् ---- प्रियवादिनः
11- अष्टादशपुराणेषु ---- वचनद्वयम् ।
12- ---- पुण्याय पापाय परपीडनम् ।
13- -- नवं भवतीति पुराणम् ।
14. देवानाम् ऋषीणां च ----वर्णनम् ।
15. मा निषाद प्रतिष्ठां त्वम् अगमः शाश्वती---- ।

———×———×———

1×7 = 7

प्र०5- एकपदेन उत्तरत ?

प्र.1- दासीपुत्रः कः ?

प्र.2- धर्मराजस्य अवतारः कः ?

प्र०3- कति दोषाः परिहरेत ?

प्र०4- महामूर्खः किम् कथ्यते ?

प्र०5- गणदेवता-संख्या कति ?

प्र०6- महर्षि दत्तात्रेयँ हंस कुत्र विचरणं करोति ?

प्र०7- अग्निपुराणे कति श्लोकाः सन्ति ?

प्र०8- 'सर्गविषयक वर्णनम्' अग्नि पुराणे कस्मिन् अध्याये अस्ति ?

प्र०9- धृतराष्ट्रस्य माता नाम का ?

प्र०10- पाण्डुः कस्य पुत्रः आसीत् (माता नाम लिखत) ।

प्र.11- 'विदुर प्रजागर' इत्यस्य ग्रन्थस्य रचनाकारः कः ?

प्र.12- कालस्य गतिः कः जानाति ?

प्र.13- 'विदुरनीति' महाभारते कस्मिन् पर्वे वर्णिताः ?

प्र.14- नरकस्य द्वारं कति ?

प्र०15- स्वर्ग-प्राप्ति साधनं कति ?

—x—x—

इकाई- 6

2x10=20

प्र०6- एकवाक्येन उत्तरत ?

1- पुराणशब्दस्य व्युत्पत्ति लिखत ?

2- पुराणस्य पञ्चलक्षणेषु के के सम्मिलिता सन्ति ?

3- विद्यार्थिनां लक्षणं लिखत ?

4- कार्यसिद्धिः उपायः लिखत ?

5- चत्वारि कर्माणि लिखत ?

6- पंचाग्नि-नामानि लिखत ?

7. कस्य स्तुतिः कुर्यात् ?

8- शान्तिदूतरूपेण कः आगतः ?

9. संसर्गात्मकदोषस्य दहनं केन भवति ?

10. 'भारतम्' इति नाम कस्य राज्ञः नाम्ना समलङ्कृतमस्ति ?

11. वाल्मीकिमुखात् प्रथमः कः श्लोकः निर्गतः ?

12. प्रतिसर्गस्य कोऽर्थः ?

13. 'वंशानुचरितम्' किम् ?

14. सर्गः किम् ?

15. मन्वन्तराणि किम् ?

——— x ———

3×6=18

प्र7. लघुउत्तरीयाः प्रश्नाः ?

प्र०7-1. अग्निपुराणस्य मंगलाचरणं लिखत ?

2. ~~पण्डित~~ पण्डितस्य लक्षणानि लिखत ?

3. मूर्खस्य लक्षणानि लिखत ?

4. प्रह्लादस्य चरित्रचित्रणं कुरुत ?

5- विरोचनस्य चरित्रचित्रणं कुरुत ?

6. पुराणानां नामानि विलिख्य केषाञ्चित् चतुर्णां श्लोक संख्या लेखत ?

7. मानवैः धर्माचरणाय कस्य रक्षणं कर्त्तव्यम् ?

8. सर्वासां भाषाणां जननी का? व्युत्पत्ति लिखत ?

9. दानविधिं लिखत ?

10- "यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत् क्वचित्" स्पष्टयत ?

11. वेदव्यासस्य अपरनामानि लिखत ?

12. कति वर्षैः कृष्णद्वैपायन मुनिः महाभारतं रचयामास ?

13. महाभारतस्य विकासक्रमः कति सोपानैः जातः ?

14. "वसुधैव कुटुम्बकम्" विषये लिखत ?

15. "सत्संगति कथय किं न करोति पुंसाम्" स्पष्टयत ?

— × —

4×3=12

अधोलिखितेषु
प्र० अन्वयम् कुरुत ?
(अ)

1- अभिवादनशीलस्य नित्यं वृद्धोपसेविनः ।
चत्वारि सम्प्रवर्धन्ते आयुर्विद्या यशोबलम् ॥

2. यस्य दानर्जितं मित्रं शत्रवो युधि निर्जिताः ।
अन्नपानजिता दाराः सफलं तस्य जीवितम् ॥

3. प्रियं भवति दानेन प्रियवादेन चापरः ।
मन्त्रमूलबलेनान्यो यः प्रियः प्रियएव ॥

4. आपदर्थे धनं रक्षेद् दारान् रक्षेद् धनैरपि ।
आत्मानं सततं रक्षेद् दारैरपि धनैरपि ॥

5- धर्मे चार्थे च कामे च मोक्षे च भरतर्षभ ।
यदिहास्ति तदन्यत्र यन्नेहास्ति न तत् क्वचित् ॥

6. उत्तरं यत्समुद्रस्य हिमाद्रेश्चैव दक्षिणम् ।
वर्षं तद्भारतं नाम भारती यत्र सन्ततिः ॥

7. कामक्रोधग्राहवतीं पञ्चेन्द्रियजलां नदीम् ।
नावं धृतिमयीं कृत्वा जन्मदुर्गाणि सन्तर ॥

8. न दिष्टमभ्यतिक्रान्तुं शक्यं भूतेन केनचित् ।
दिष्टमेव ध्रुवं मन्ये पौरुषं तु निरर्थकम् ॥

—— x ——

इकाई - 8

प्र० निम्नलिखितम् कुरुत -

(ब)

1- सृष्टि - उत्पत्ति विषये निबन्धं लिखत ?

2. 'गंगा' हिन्दुधर्मस्य संस्कृत्याः प्रतीकमस्ति , स्पष्टयत ?

3. नदीनाम् महत्वम् लिखत ?

4. सतां आचारः सदाचारः कथ्यते ?

5- विद्या ददाति विनयम् ?

6. भारतीय - संस्कृतिः

7. सांस्कृतिक - वैशिष्ट्यम्

8- वेदानां महत्वम्

— × — × —

प्र9 संस्कृते व्याख्या कुरुत ? 4×2=8

1- यतः प्राप्तः सञ्जयः पाण्डवेभ्यो न मे यथावन्मनसः प्रशान्तिः ।
सर्वेन्द्रियाण्यप्रकृतिं गतानि किं वक्ष्यतीत्येव मेऽद्य प्रचिन्ता ॥

2. कच्चिदेतैर्महादोषैर्न स्पृष्टोऽसि नराधिप ।
कच्चिच्च परवित्तेषु गृध्यन्न परितप्यसे ॥

3. राजलक्षणसम्पन्नस्त्रैलोक्यस्याधिपो भवेत् ।
प्रेष्यस्ते प्रेषितश्चैव धृतराष्ट्र ! युधिष्ठिरः ॥

4. दुर्योधने सौबले च कर्णे दुःशासने तथा ।
एतेष्वैश्वर्यमाधाय कथं त्वं भूतिमिच्छसि ॥

5- द्वे कर्मणी नरः कुर्वन्नस्मिँल्लोके विरोचते ।
अब्रुवन् परुषं किञ्चिदसतोऽनर्चयंस्तथा ॥

6. जाग्रतो दह्यमानस्य यत्कार्यमनुपश्यसि ।
तद् ब्रूहि त्वं हि नस्तात धर्मार्थकुशलो ह्यसि ॥

7. वनस्पतेरपक्वानि फलानि प्रचिनोति यः ।
स नाप्नोति रसं तेभ्यो बीजं चास्य विनश्यति ॥

8. सेयं बुद्धिः परीता ते पुत्राणां भरतर्षभ ।
पाण्डवानां विरोधेन न चैनानवबुध्यसे ॥

9. यथाग्निर्मां पुरा प्राह मुनिभिर्दैवतैः सह ।
अग्निनोक्तं पुराणं यदाग्नेयं ब्रह्मसम्मितम् ॥

10. संसारसागरोत्तारनावं ब्रह्मेश्वरं वद ।
विद्यासारं यद्विदित्वा सर्वज्ञो जायते नरः ॥

11. मद्वयं भद्वयं चैव ब्रत्रयं वचतुष्टयम् ।
अनापलिङ्गकूस्कानि पुराणानि पृथक् पृथक् ॥

—— × ——

इकाई – 10

प्र०10 दीर्घोत्तरीयाप्रश्नाः 5x2=10

1- विदुरस्य जीवनचरितं वर्णनं महाभारतानुसारेण कुर्वन्तु ?

2- भीष्म-प्रतिज्ञा विषये लिखत ?

3- युधिष्ठिरस्य चरित्रचित्रणं कुरुत ?

4- अग्निपुराणस्य सन्दर्भे भारतवर्षस्य वर्णनम् कुरुत ?

5- किम् नाम पुराणम् ? व्युत्पत्तिपूर्वकं विशदं विवेचयत ?

6- पञ्च नीति-परक वाक्यांश लिखत ?

7- 'माघ-स्नान' महत्वम् लिखत ?

8- प्रयागस्य महत्वम् लिखत ?

9- महाभारतस्य प्रतिपाद्यविषयः कः ? विशदं विविच्यताम् ?

10- धृतराष्ट्र- विदुरसंवादस्य वर्णनं 'महाभारतानुसारेण' कुर्वन्तु ?

— x — x —